

irata oly leveleket is közöl (pl. Grimmtól 1757 nov. 3-ról), amelyeket Grimm utólag, sok évvel a megtörtént esemény után, gyártott, mert a valóság ellen oly durva vétéseket követ el bennök (nov. 3-át szombatnak írja, holott az csütörtök volt), amelyek utólagosan történt hamisítását azonnal elárulják.

Ime a *Correspondance générale* első nagy haszna: megerősíti Mme Fr. Macdonaldnak más úton (a d'Epinayné Emlékirata kéziratának tanulmányozása útján) nyert felfedezését, nagy mértékben hozzájárul Rousseau jellemének, egyéniségének helyesebb és igazabb megismeréséhez — s így végre valahára beteljesíti Rousseau reménykedését, aki az utókortól várta az életében reászórt rágalmakkal szemben az igazságos ítéletet.

De Rousseau-nak ezt, az eddiginél igazságosabb megítélését ez a *Teljes Levelezés* egy más ponton is lehetővé teszi. Még azok is, akik Rousseau iránt teljes rokonszenvvel és jóindulattal viseltetnek, keményen el szokták őt ítélni Warensné iránt tanúsított indiszkréciója és gyöngédtelensége miatt, amellyel nevelőnőjja szerelmi életét *Vallomásai*-ban a világra elé tárta. Leveleiből látjuk, hogy Rousseau a valóságnál sokkal kevesebbet mond el, hogy Warensnének több gyöngesége és hibája felett, amely vérvő fájdalommal érintette szívét, hallgatással tér napirendre. Ha leveleiben nem indiszkrét, ebből azt kell következtetnünk, hogy *Vallomásai*-ban csak az önvédelem, önmagának helyes és igaz színben való feltüntetése vitte, kényszerítette őt az indiszkrécióra. Levelezéséből látjuk, hogy őt 1737-ben nem annyira a betegség, mint a barátjáné eljárása miatti keserűség (nem akart a szerelmén Wintzenrieddel osztozni) vitte Montpellier-be; visszatérve látta, hogy Warensné el van veszve, menthetetlenül kiszolgáltatva egy lelkiismeretlen ember garázdálkodásának. Így omlott össze az az álma, hogy barátjáné mellett élhessen — s ez viszi el őt Warensné közeléből. De szíve meleg érzése soha nem szűnik meg iránta, soha őt el nem ítéli, nem látja benne az intrikára és kalandokra való hajlandóságot, a középszerű társaságok kedvelését, nem a gyanús hírhordót, akit a szárd udvar megfigyeltetett, nem azt az asszonyt, aki elválása előtt kifosz-

totta férjét, — e helyett Rousseau a költészet ragyogó sugarával vonja be Warensné alakját s még halála előtt pár hónappal is az elragadtatás hangján ír róla a *Amagános sétáló álmodozásai*-ban (10-ik séta).

Hogy e három kötet életének számos adatát helyesbíti, a *Vallomások* nem egy emlékezetbeli tévedését helyreigazítja (pl. Rousseau Solothurnból nem ment egyenesen Párizsba, ahogy a *Vallomások*-ban írta, már 1732-ben zenei leckéket adott Chambéryben, Genfben tartózkodása alatt, 1754-ben nem a Grange Canalban, hanem az Eaux-Vives-ben lakott. Velencében 1743 szept. 4-től 1744 aug. 22-ig tartózkodott, s itt nem a követ magántitkárja, hanem követségi titkár volt), talán nem szükséges külön kiemelni, épp úgy azt sem, hogy az eddigieknél még jobban bevezet a XVIII. század irodalmi és társadalmi életének ismeretébe. De ebben a két kiadónak: Dufournak és Plan-nak is nagy érdeme van, akik szinte minden egyes levelet magyarázó és útbaigazító jegyzettel kísérnek, akik az eddigi téves adatokat lépten-nyomon helyreigazítják.

Itt-ott magyar vonatkozásokra is bukkan leveleiben az olvasó. Így 1739-ben azt írja: „Őn tudja, hogy ügyeink nagyon rosszul mennek Magyarországon“ (I. köt. 121. l.), mire a kiadó megemlíti a jegyzetben, hogy a Grotzka (magyar történeti művek szerint: Kroczka) mellet 1739 júl. 23-án vesztett nagy csatáról van szó. 1742-ben a Parisot-hoz intézett episztolában a magyar huszárok rettegett voltát emlegeti, s tudjuk, ugyancsak a francia hadaknak a magyar husároktól szenvedett veresége indította őt 1743-ban a *Prisonnier de guerre* (Hadi-fogoly) című vígjátéka írására.

Innen, a távolból is színtele örömmel üdvözljük a *Teljes levelezés* megindulását és érdeklődéssel várjuk további köteteit. *Rácz Lajos.*

T. Hallósy Márta: Tévesztett utakon. Hallósy Márta regényét olvasva, kedves fantázia-országba jutunk, ahol majdnem minden derűs és előkelő. Vidéki kastélyok pompás parkjaiban sétálunk, pazarul, de ízlésesen bebutorozott termekben mulatunk, elegáns toalettekben, ékszerekben, virágokban gyönyörködünk,

lovagolva, vadászaton, estélyeken töltjük az időnket, mindenfelől a gazdagság kényelme és luxusa veszik körül bennünket. S ebben a finom és előkelő környezetben finom és előkelő lelkekkel találkozunk: a szép Czobor Máriával, aki szegényes életéből szinte egy csapásra kiemelkedve, a „nábob” felesége lesz, s magával a nábobbal, aki nemcsak dúsgazdag úr, hanem imponálóan okos, erős, energikus — igazi férfi s e mellett a legfinomabb lélek, ki előbbi szerelmétől feldult lelkű fiatal feleségével leányaként bánik, olyan páratlan önuralommal és gyengédséggel, hogy Máriának bele kell szeretnie. Bele is szeret s némi akadályok után — futó felhők a napsugaras égen — igazán az urává lesz. Milyen távoli, rózsaszínű, szép mesevilág! S az író nő mégis közel tudja hozni hozzánk egyes részletek realizmusával vagy üde hangulataival, a mese-történet lélekrajzi aláfestésével, a párbeszédnek elmés és eleven gördületével.

Hallósok Mária bizonyára elsősorban nőknek szánta ezt a regényét, s a nőolvasók, azt hiszem, szívesen is fogadják, mert érdekesen és kellemesen tud elbeszélni, ami nem utolsó érdem manapság.

Szinyci Ferenc.

Herondas mimiambusai magyarul Csengery Jánostól. A Kr. e. III. századi görög realiztikus irodalom egyik kevésbé ismert művelőjét szólaltatja meg magyarul Csengery János, az avatott tollú műfordító. A hét apró jelenet, mely Herondas neve alatt került elő egy egyiptomi papyruson, a görög köznapi élet zsigongásába, a kisemberek kicsinyes élményeibe vetett velünk egy pillantást. Rövid színpadi jelenetekben, élénk párbeszédekben perreg le előttünk egy-egy pillanatfelvétel a hellenisztikus-kozmopolita társadalomból. Megismerjük ennek a rendkívül nevezetes, bomlasztó, de éppúgy erjesztő kornak szennyes alakját, a kerítő asszonyt, aki a tisztaság és hű feleséget akarja megkönyékezni; az aljas szenvedélyek kapzsililekű kufárját, aki erköletelen üzletének hasznát a polgári rend törvényeinek védelme alá iparkodik helyezni; az iskolakerülő, vásott városi gyermeket, akit anyja, mivel már nem bír vele, a tanító

elő hurcol, hogy annak a kemény fegyelme próbáljon belőle embert faragni; a vallásos lelkű nőt, akit nemcsak a hatalmas, gyógyító erejű isten templomának szent eseménye ragad áhitatra, hanem a görög művészetnek ott elhelyezett remekei is; a féltékeny asszony gyöttrő, erőszakos szenvedélyét, aki a kezei közt lévő nyomorult rabszolgá szerelmét kegyetlenséggel kényszeríti ki; a meghitt barátnőket, akiket a bűnről esábitó unalom a tiltott gyönyörök karjába vet; a ravasz cipész-mestert, aki portékáját ügyesen tudja megvétetni a vásárolni kívánó hölgyekkel. Ime, valóban „jelenetek az életből”, miként Csengery nevezi őket.

Az irodalmi formát öltött köznapi beszédet a fordításban igen nehéz hű kifejezésre juttatni. Már csak azért is, mert a fordításban használt egyes népies szavak, szólások és fordulatok magukban véve még nem éreztetnék velünk az egyszerű ember természetes beszédjének zatmatját. Ehhez az szükséges, hogy véges-végig érezzük a közönséges, köznapi beszéd keresetlen, közvetlen hangját. Csengery mesteri fordítása ezt a művészi célt el is éri, anélkül, hogy az eredetiben itt-ott nagyon is vaskosan hangzó durvaságot is lemásolná. Mégsem nyomhatom el azt az érzésemet, hogy néhol megejtí a kiváló fordítót a magasabb réptű, nemesebb irodalmi nyelv formái készlete, s akkor kieselik szerepéből, lesiklik arcáról a realizmus álarcra, s az olvasó a „mimiambusok” helyett nemes lejtésű iambusokat hall. Sokszor bizonyára a kötött versforma csábítja erre az útra a fordítót, mert hiszen legalább is a szórend gyakran ennek a hatása alatt áll.

Természetesebbek és elevenebbek volnának ezek az életből vett jelenetek, ha erőteljes prózában, a köznapi beszéd igazi jellemző eredetiségével és lendületével, fesztelen magyarossággal és szórenddel beszéltetnék a mindennapi élet alakjait. Nem tudom, nem nyernék-e többet (éppen Herondasnál) a többszabságot jelentő formátlansággal, mint amennyit veszünk a kimért forma miatt. Nem tagadhatom azonban, hogy midőn ezt a megjegyzést kockáztatom, előttem elsősorban Herondas páratlan művelő-